

Bencsik Orsolya ígéretes című regénye, a *Több élet* elsősorban az elemző, konstruktív olvasói megközelítésmód által hozzáférhető kötet, egyszóval nem könnyű olvasmány. A gondolkodás élvezetét azonban ez egyáltalán nem

64 Tóth Anikó

EZ A DISZNÓ ÉN VAGYOK

Bencsik Orsolya: *Több élet*

gátolja, hiszen a kötet utalásai kifejezetten izgalmas kihívásokat tartogatnak.

A szövegben rejlő jelentések felfejtése, az idősíkok és életesemények mentális elrendezése komoly odafigyelést

igényel, elsősorban azért, mert a regény szerkezete nem a cselekményt állítja előtérbe, hanem a motívumok, apró részletek összekapcsolódását és egybeszővődését. E szövegdarabok dinamikus ismétlődése mögött pedig a szó klasszikus értelmében vett történet nemigen bontakozik ki: mindössze annyit tudunk meg, hogy a főhős, egy Bencsik vezetéknevű lány a Vajdaságból Szegedre költözik, ahol lassú ütemű napjait a családi események felidézésével, férfiakra való fantáziálással és talán egy kevéske írással tölti.

A jelentések kettőssége, a leírások kétélű, szerteágazó jellege ennél több bizonyosságot nem tesz lehetővé, ez azonban egyáltalán nem hibája, hanem inkább erénye, sőt legnagyobb teljesítménye a *Több élet*nek. Ez világosan megmutatkozik a regény remek felütésében, az első szakaszban, amely a kötet felépítését, szövevényes gondolatvilágát modellezi. Ez a rész három kismalac születésének leírásával kezdődik, a család életének retrospektív és részleges bemutatása ebből a kiemelt mozzanatból bontakozik ki. „A tatának három malaca volt. *Többet szült, éppen fél tucatot*, mondta a mama, *de csak hármat lehetett megtartani, kicsi volt az ól, és egyébként is*, bár ez már inkább utólagos mentség volt a részéről, *csak a fele volt életképes.*” – így szólnak a regény első mondatai, amelyekben az állati és az emberi lét különös interferenciája fedezhető fel. Ez a finoman jelentkező, de mégis kitüntetett módon elhelyezett sugallat a regény egyik központi kérdésére hívja fel a figyelmet, noha ennek jelentőségét az olvasó csak a későbbi szakaszok révén értheti meg.

Az ember és a disznó motivikus összekapcsolása, e két létforma egybemoshatósága jelentkezik itt a kötet egészére jellemző, visszafogott közlésmód által. Ennek lényegisége ott mutatkozik meg igazán, ahol maga az elbeszélő is belép ebbe a vonatkoztatási rendszerbe, például a második bekezdésben: „A legkisebb az én nevemet kapta, a középsőt a tata után Antalnak szólították, a legöregebb pedig Déneske lett. Magántanulóként végezték el az elemi első három osztályát, mert a magántanár szerepében tetszelgő mama mindössze addig jutott.”

Ezek a részletek elegendő jelzései annak, hogy itt, ebben a regényben legfőképp az identitás, azon belül is az elbeszélő identitása forog kockán. Ki nem mondott – vagy csupán másként megfogalmazott – tézisként jelentkezik, hogy az ember csak úgy lehet önazonos, ha elfogadja, hogy személyiségében, lényének öröklött vonásaiban többféle életmódot keresz- 65
teződik. Radikális formában ez az állati és emberi létezés azonos platformra helyezésével fejeződik ki, kevésbé elrugaszkodott módon pedig az élet számokban és viszonylatokban megmutatkozó sokféleségében, például a gyermekek és az állatok számában vagy a szereplők életszínvonalának, illetve életkorának különbségeiben.

Az állati és emberi személyiségjegyek egybeolvasztása a kötet talán legfontosabb eljárása, amely azonban nem telepszik rá túlságosan a szövegre: ez az aspektus elszórt, finom jelzésekben tűnik fel, amelyek nem szorítják háttérbe a vajdasági magyarságról és az alkotói vívódásról szóló szövegrészeket sem. Az információk finom adagolása, azok hiátusos, lassan kibomló megjelenítése sajátos, de jól működő szervezőeleme a *Több életnek*. Magától értetődően ez nem csupán a mellékszereplők bemutatásánál hangsúlyos, hanem az énelbeszélés alanyának kapcsán is. Előbbit jól példázza a nagynéni, Aranka gyermekeinek karakterábrázolása, akiről előbb csak annyit tudunk meg, hogy a meg nem nevezett fővárosban élnek, anyjukról pedig nem szívesen beszélnek, majd egy későbbi szakaszban az is kiderül, hogy nőneműek, egy nagyobb ugrást követően pedig a nevükről és lakhelyükről is hozzátvetőleges tájékoztatást kapunk.

Az elbeszélőről szóló információmorzsák adagolása ugyancsak szaggatott mintázatot eredményez, amelyet a családról szóló hangsúlyos közbevetések és a korábbi megjegyzések helyenkénti visszavonásai megszakítanak, de ugyanakkor árnyaltabbá is tesznek. Ilyen kijelentések például azok, amelyek a vajdasági lányt valamely, korábban már bemutatott felmenőjéhez hasonlítják vagy azok a szépírással kapcsolatos részek, amelyekben az írói tevékenység előbb csak egy hazugság szintjén jelenik meg, majd a lány identitásának természetes elemeként rögzül. Az állati és emberi jegyek összekeveredése és e keveredés oka szintén fokozatosan ismeredik meg, s bár látjuk a főhőst, amint moslékot eszik, sőt kijelenti, hogy ő maga is disznó, e vonások gondolatiségének tisztázását Bencsik csak a regény utolsó szakaszában kísérli meg: “Úgy gondoltam, minden egyes élőlényhez több élet tartozik. Apám nem tudta, mit tesz: voltaképp sertés volt. A lánya meg eljött, hogy a másik legyen.”

A szereplők állatokkal – disznóval vagy tengerimalaccal – való azonosítása személyiségük többoldalúságát, illetve rétegzettségét érzékelteti, a disznó pedig a testi-lelki tisztátalanság, a szexualitás, az éltető hús és a

szerencsemalac jelentéseit egyaránt magában hordozza. A sertés mint visszaterő szimbólum ugyancsak a kötet utolsó részében teljeseedik ki, amelyben a betegség miatt hazaköltöző lány az egykori ól állandó lakója lesz. Különösen érdekessé teszi a zárófejezetet az, hogy az itt leírtak nem feltétlenül tartoznak a cselekmény szintjén ténylegesnek tekinthető jelenetek közé. A főszereplő élénk fantáziája és a kötet második felében többször említett, az apa által írt kézirat (*A szív és a tejesember*) pusztá léte ugyanis végig bizonytalanságban tartja az olvasót, hisz jóformán sosem lehet tudni, hogy az, ami a szövegben áll, a főszereplő – esetleg a regényt író apa – kreálmánya, vagy egy összefüggő eseménysor újabb állomása.

A fantázia egyre erősebb térnyerése, az élet ily módon is végbemenő megtöbbszöröződése tehát több szinten is elbizonytalaníthatja az olvasót. Egyrészt ez a folyamat azt eredményezi, hogy a főszereplőt elhullott disznóként és halott asszonyként egyaránt láttató zárómondatok némiképp kívül esnek a cselekmény racionálisnak tűnő határain, másrészt ennek folytán a korábbi álomszerű betétek fricska jellegű, ironikus vonásai még hangsúlyosabbá válnak.

A fentiekből következően a narrátor jegyzeteiben a képzelet és az elbeszélő valósága nehezen szétválasztható elegyet alkot, a vegyítés, a különféle aspektusok keveredése pedig más téren is megmutatkozik. Ebből a szempontból különösen érdekesek azok a részek, amelyekben a főszereplő önmagáról vall. Ezek a szöveghelyek zömmel a *Több élet* legfontosabb témáinak összefoglalásai, ami annyit tesz, hogy a narrátor önvallomásai minden esetben kiemelik a családhoz és a vajdasági magyarsághoz fűződő köteleket is: „Huszonkilenc éves vagyok, és bácskai. Normális állásom még soha nem volt, azt mondják rólam, szélhámós vagyok, és iszom, pedig csak álmos vagyok, akárcsak a kiskatonák a régi disznóhizláló helyén vagy apám a kilencvenes években a kaszárnyában. Ha levágtatnám a hosszú, szőke hajam, látszana a bivalynyakam, amit a tatától örököltem. Amúgy ez a szexepilem.”

A regénybeli Bencsik-lány alakjában tehát a család, a nemzetiségi hovatartozás és az erotikus fantázia, illetve szexuális aktivitás aspektusai összpontosulnak, s ahogyan azt a fenti példa is mutatja, ezeket a tematikus szálakat a szerző szinte észrevétlenül, egészen finoman szövi egybe. Természetesen ez az egyneműsítés nem pusztán stilisztikai fogásként működik, hanem a narrátor figuráját is összetett, izgalmas vonásokkal ruházza fel. A család domináns személyiségformáló ereje, a gondolatfolyamokból kibontakozó családi történetek és motívumok prominenciája például kiválóan megfér a Bencsik-lány férfiítségével. E kettősség ugyancsak azt a – minden szereplőre érvényes – feltevést emeli ki, hogy egyetlen személyben *több élet* és több életforma kereszteződhet. A félig vagy egészen idegen férfiakkal, művészfélékkel és idősebb, sérült szomszédokkal ismerkedő főszereplő

szexuális élményei például nem válnak le egészen az otthoniak mindennapjairól. A „kedvenc állatkám”-nak nevezett, ötvenes éveiben járó férfi például az állatszimbolikának köszönhetően szervesen kapcsolódik ahhoz az összképhez, amelyet akár a dédnagyszülők többször említett, disznóbélmosáskor szövődő szerelme is fémjelezhet.

67

A mellékszereplők közül leginkább a mama, a tata és az apa alakja hangsúlyos, ők azok, akik a Szegeden élő, de gyökereivel valamelyest mégiscsak számot vető lány számára vonatkoztatási pontul szolgálnak. A róluk szóló szövegrészek több helyen tartalmaznak szándékolt ellentmondásokat, ami talán arra is rávilágíthat, hogy a múlt – és különösen a családi múlt – elbeszélhetősége változékony, a történetek igazságértéke pedig erősen relatív. Ez a tézis a rövid, kiragadott eseménysorokat tartalmazó és a dolgok valós hátterét sokszor homályban tartó leírások révén Mészöly Miklós *Megbocsátás* című kisregényével hozza összefüggésbe a *Több életet*, amit a *Megbocsátás* egyik legfontosabb szimbólumának, *Az állatok búcsúja* című képnek a szerepeltetése is megerősít.

Ugyancsak érdekes, noha inkább csak poénként működő intertextus Móricz Zsigmond *Tragédia* című novellájának megidézése, ami a sógorról szóló szövegrészben szó szerinti átvételekkel, s így erősen kiemelve jelentkezik. E Móricz-utalás – bár inkább csak elmés epizódnak tűnik – a *Több élet* láthatóan nagy odafigyeléssel megszerkesztett jeleneteit izgalmas módon töri meg, ugyanakkor vannak e regénynek olyan betoldásai is, amelyek kevésbé tartalmasak, ismétlődésük pedig, ahogyan az a főszereplő „Nem kérdés” szavajárása esetében érzékelhető, kissé erőltetett hatást kelthet. A regény összetettségből, tematikus sokszínűségéből azonban ez mit sem von le, ahogyan a lényegében funkciótlan mottó [„a kérdés, hogy önéletrajzi jellegű-e ez a regény, legfőljebb a rendőrségre tartozhat, nem pedig az olvasóra.” (Dubravka Ugrešić)] szerepeltetése sem vet árnyékot Bencsik Orsolya gondos szerkesztésére és a folyamatos elbizonytalanításból fakadó, üdvözlendő stiláris megoldásokra.

A *Több élet* érdemeinek és gyengeségeinek egybevetése tehát alapvetően pozitív benyomást kelthet az olvasóban, olyannyira, hogy e kötet esetében az elcsépelet „üde színfolt” és „egyéni hang” jellemzések is helytállónak tűnhetnek. Bencsik Orsolya ugyanis olyan szerző, akire érdemes odafigyelni, és akinek gazdag eszköztára, érzékeny ábrázolásmódja még számtalan lehetőség rejt magában. (*Magvető, Bp. 2016*)